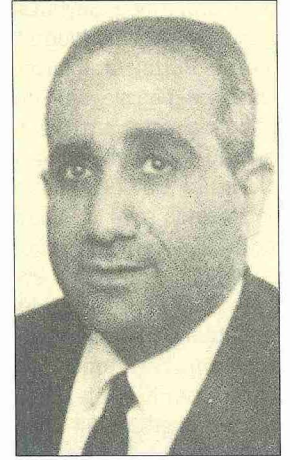

Abdülvehhâb, Hayreddin ez-Ziriklî ve Hammed el-Câsir gibi İslâm araştırmacıları ile de sıkı irtibat ve iş birliği içine girdi. 1951'de Dârü'l-kütübî'l-Misriyye'deki yazma eserlerle matbu eserlerin tasnif edilmesi kararlaştırılınca yazmalar bölümünün başına Fuâd Seyyid getirildi ve bu tarihten itibaren "emînü'l-mahtûtât" lakabıyla anılmaya başlandı. 1956-1962 yılları arasında Dârü'l-kütübî'l-Misriyye'deki yazma eserlerle ilgili dört ciltlik bir katalog yayımladı. Arap Birliği, 1946'da Arapça yazmaları neşretmek üzere Ma'hedü'l-ihyâi'l-mahtûtâtî'l-Arabiyye'yi kurunca ilk olarak müracaat edilen uzmanlardan biri de Fuâd Seyyid oldu ve 1954 yılında bu enstitüde görevlendirildi. 1954-1964 arasında çıkan bütün katalogları Fuâd Seyyid neşretti. Ayrıca 1961'de el-Meclisü'l-a'lâ li's-şü'ûnî'l-İslâmiyye'nin İslâmî eserleri ihya maksadıyla kurduğu komisyona üye seçildi. 1966'da da Dârü'l-kütübî'l-Misriyye'ye bağlı olarak kurulan Merkezü tahkiki't-türâs'a hoca tayin edildi. 1951 ve 1964 yıllarında, Mısır hükümeti tarafından nâdir yazmaların filminin çekilmesi amacıyla Yemen'e gönderilen heyette bulundu. Fuâd Seyyid burada İsmâiliyye ve Mu'tezile mezheplerine ait değerli kaynak eserler tesbit etti. Bu tesbitleri ona İslâm dünyasında seçkin bir mevki kazandırdı. 1957'de de Sinâ'daki Sain-te Catherine Manastırı Kütüphanesi'nde bulunan değerli yazmalarla ilgili bir rapor hazırladı.

Vefatından altı ay kadar önce Napoli'deki Instituto Universitario Orientale'de misafir profesör olarak görev alan ve burada Arapça yazmalarla tenkitli metin neşrinin esasları konusunda dersler veren Fuâd Seyyid 2 Ramazan 1387 (3 Aralık 1967) tarihinde öldü.

Eserleri. A) Tahkik ve Neşirleri. 1. İbn Cülcül el-Endelüsî, *Tabakâtü'l-eḥbbâ' ve'l-ḥükemâ'* (Kahire 1955). 2. İbn Semüre el-Ca'dî, *Tabakâtü fuḥahâ' i'l-Yemen* (Kahire 1957). 3. Ahmed b. Emîn eş-Şinkitî, *el-Vasîṭ fi terâcimi üdebâ' i Şin-kîṭ* (Kahire 1958). 4. Zehebî, *el-İber fi ḥaberi men ḡaber* (II-III. ciltleri, Küveyt 1961). 5. Takıyyüddin el-Fâsî, *el-İḥdî's-semîn* (II-VII. ciltleri, Kahire 1962-1967). 6. İdrîsî, *Nüzhetü'l-müşṭâḳ fi'ḥitirâḳ'l-âfâḳ* (Roma 1971, Yemen'in coğrafyasıyla ilgili bölüm). Ayrıca Ebü'l-Kâsım el-Bel-hî'nin *Maḳâlâtü'l-İslâmiyyîn*, Kâdî Abdülcebbâr'ın *Fazlû'l-i'tizâl ve ṭabakâtü'l-Mu'tezile*, Hâkim el-Cüsemî'nin *Şerḥu'l-'uyûn* adlı eserlerinin bazı bölümlerini *Fazlû'l-i'tizâl ve ṭabakâtü'l-Mu'tezile* adıyla neşre hazırlamıştır (Tunus 1393/1974).

B) Yazma Eserlerle İlgili Olarak Hazırladığı Fihristler. 1. *İbn Sînâ: mü'elleftâtü-hû ve şürûhuha'l-maḥṭûza bi-Dâri'l-kütübî'l-Misriyye* (Kahire 1950). 2. *Fihrisü'l-maḥṭûṭâtî'l-muşavvere bi-Ma'he-di'l-maḥṭûṭâtî'l-'Arabiyye* (I-IV, Kahire 1954-1964). 3. *Fihrisü maḥṭûṭâtî muṣṭalaḥi'l-ḥadîṣ* (Kahire 1956). 4. *Fihristü'l-maḥṭûṭât 1936-1955* (I-III, Kahire 1961-

Fuâd Seyyid

1963). Son iki eser Dârü'l-kütübî'l-Misriyye'deki yazmalarla ilgili kataloglardır.

Fuâd Seyyid'in çeşitli dergilerde birçok ilmî makalesi de yayımlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Mahmûd M. et-Tanâhî, "Fu'âd Seyyid: el-'âlimü'l-lezî feḳadnâhû", *Mecelletü'l-Mecelle*, sy. 135, Kahire 1968, s. 40-46; "Fî Zikrâ Fu'âd Seyyid-In Memoriam Fouad Seyyid", *MIDEO*, XI (1971), s. 580-583; Imperto Ritzitâno, "Ma'a esâtizeti ve zümelâ' i fi'l-câmî'ati'l-Misriyye", *Mecelletü'l-Edibi'l-Lübñaniyye*, Beyrut 1974, s. 24-25; Ziriklî, *el-A'âm* (Fethullah), V, 160-161.

EYMEY FUÂD SEYYİD

FUDAYL ÇELEBİ, Zenbillizâde

(ö. 991/1583)

Osmanlı hukukçusu ve kadı.

920'de (1514) İstanbul'da doğdu. Cemâleddin Aksarâyî'nin torunu ve Zenbilli Ali Efendi'nin oğlu olması sebebiyle Zenbillizâde yanında Cemâlîzâde lakabıyla da anılır. Tahsilini İstanbul'da tamamladıktan sonra Bursa Yıldırım Han (1538) ve Edirne Halebiyye (1542) medreselerinde müderrislik yaptı. 1544'te kendisine Eyüp pâyesi verilen Fudayl Çelebi müderrislik görevini Sahn-ı Semân ve Ayasofya medreselerinde sürdürdü. Ardından Bağdat (1553), bir yıl sonra da Halep kadılıklarına tayin edildi. Halep kadılığından azledilip (963/1555-56) Şehzade Medresesi'nde müderris olarak görevlendirildi. Fudayl Çelebi, 969 (1561-62) yılında getirildiği Mekke kadılığından 971'de (1563) emekliye ayrıldı. III. Murad'ın kazaskerlik teklifini geri çevirdiği gibi Şeyhülislâm Hâmid Efendi'den boşalan şeyhülislâmlık görevini de kabul etmedi. Ömrünün geri kalan kısmını eğitim ve öğretim faaliyetleriyle ge-

Zenbillizâde
Fudayl
Çelebi'nin
eḏ-Damânât
fi'l-furâc adlı
eserinin
ilk iki sayfası
(Süleymaniye Ktp.,
Câriullah Efendi,
nr. 814)

çirdi; aralarında Şeyhülislâm Sun'ullah Efendi'nin de bulunduğu birçok âlim yetiştirdi. Bütün kitaplarını Fâtih Kütüphanesi'ne bağışlayan Fudayl Çelebi İstanbul'da vefat etti ve babasının Zeyrek'teki kabrinin yanına defnedildi. İbnü'l-İmâd, 937'de (1530-31) ölen âlimler arasında saydığı Fudayl Çelebi'nin biyografisini verirken İbnü'l-Hanbelî'den naklen 960 (1553) ve 961 (1554) yıllarında Bağdat ve Halep kadılığı görevlerinde bulunduğunu kaydetmektedir (Şezerât, VIII, 223). İbnü'l-İmâd'ın yanlışını tekrarlayan Kehhâle, Fudayl el-Aksarâyî ve Fudayl el-Cemâlî şeklinde vefat tarihleri farklı olan iki ayrı kişiden bahsetmektedir (Mu'cemü'l-mü'ellifin, VIII, 77). Serkis ise Fudayl Çelebi'nin ölüm tarihi olarak babasının vefat tarihini (932/1525-26) vermektedir (Mu'cem, I, 712).

Eserleri. 1. *Âdâbü'l-evşiyâ*. Bazı kaynaklarda *Edebü'l-evşiyâ* adıyla da geçen eser, başta vasiyet olmak üzere çeşitli muâmelât konularının otuz fasıl halinde incelendiği bir fıkıh kitabıdır. Eser bazı kaynaklarda (Keşfü'z-zunûn, I, 45; Osmanlı Müellifleri, I, 320; Brockelmann, GAL, II, 568) Zenbilli Ali Efendi'ye nisbet edilmekteyse de çeşitli nüshalarında kitabın Fudayl Çelebi'ye ait olduğu bildirilmektedir (*Âdâbü'l-evşiyâ*, Süleymaniye Ktp., Yeniciami, nr. 416/2, vr. 114^a). Bilhassa Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki bir başka nüshada (Cârullah Efendi, nr. 572) bizzat Cârullah Efendi eserin Fudayl Çelebi tarafından kaleme alındığını tasrih etmiş (vr. 1^a), ayrıca kitabın başında (vr. 2^b) ve sonunda (vr. 90^a) onun Fudayl Çelebi'ye aidiyeti belirtilmiştir. Eserin mukaddimesinde müellifin onu Mekke kadılığı sırasında kaleme aldığını belirtmesi de kitabın Fudayl Çelebi'ye ait olduğunu göstermektedir. *Âdâbü'l-evşiyâ* Bedreddin Simâvî'nin *Câmi'u'l-fuşûleyn*'inin kenarında basılmıştır (Kahire 1300, II, 81-358). 2. *ed-Đamânât fi'l-fürû*. Hanefî fıkına dair dört ciltlik bir eser olup 984'te (1576) tamamlanmıştır (Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 129; Esad Efendi, nr. 812; Cârullah Efendi, nr. 814). 3. *Risâletü'l-vezâ'if fi'n-nağv*. Eser İbrâhim ez-Zübeyrî tarafından şerhedilmiştir. 4. *Avnür-râ'id*. Ferâiz ilmine dair olup yine müellif tarafından hazırlanan *Şavnü'l-fânîd fi'l-uşûl ilâ medâiriki* *Avnür-râ'id* (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1104/2, 1107/4) adlı bir şerhi vardır (bu eserlerin yazma nüshaları için bk. Brockelmann, GAL, II, 573; *Suppl.*, II, 645).

Fudayl Çelebi'nin kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *Mesâ'il-lü'l-evşiyâ*, *Ecvibe 'alâ Câmi'i'l-fuşûleyn*, *Tenvî'u'l-vuşûl ilâ 'ilmi'l-uşûl*, *Î'ânetü'l-fânîz fi taşhîhi vâkı'âtü'l-ferâiz*, *Ta'likât 'alâ Şahîhi'l-Buhârî*, *el-Vâfiye fi muhtaşari'l-Kâfiye*.

BİBLİYOGRAFYA:

Fudayl Çelebi, *Âdâbü'l-evşiyâ*, Süleymaniye Ktp., Yeniciami, nr. 416/2, vr. 114^a; Cârullah Efendi, nr. 572; vr. 1^a, 2^b, 90^a; a.e. (Bedreddin Simâvî, *Câmi'u'l-fuşûleyn* içinde), Kahire 1300, II, 81, 358; Mecdî, *Şekâik Tercümesi*, s. 308; Atâî, *Zeyl-i Şekâik*, s. 18, 33, 39, 113, 129, 135, 240, 243, 246, 259, 275-278, 453, 459, 505, 529, 553; *Keşfü'z-zunûn*, I, 45, 503, 554; II, 1087, 1180, 1248, 1373, 2016; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VIII, 223; *Sicill-i Osmânî*, IV, 24; *Osmanlı Müellifleri*, I, 320-321; *Serkis*, *Mu'cem*, I, 210, 712; Brockelmann, *GAL*, II, 568, 573; *Suppl.*, II, 641, 645; *Hedîyyetü'l-ârifin*, I, 822; *Ziriklî, el-A'âm*, V, 360; *Kehhâle*, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, VIII, 77; *Danışmend*, *Krondoji*², V, 118-120; R. C. Repp, *The Müfti of Istanbul*, Oxford 1986, s. 199, 244, 304; M. Cavid Baysun, "Cemâlî", *İA*, III, 88.

FERHAT KOCA

FUDAYL b. İYÂZ

(الفضل بن عياض)

Ebû Âlî el-Fudayl b. İyâz
b. Mes'ûd et-Temîmî el-Yerbûtî
(ö. 187/803)

Horasan'ın
ilk büyük sûfilerinden.

107'de (725) doğdu. Temîm kabilesinin Yerbû' boyundandır. Oğlu Ebû Ubeyde baba tarafının aslen Küfeli bir aileden olduğunu, babasının Semerkant'ta doğduğunu ve Ebîverd'de yetiştiğini söyler. Hizmetçisi İbrâhim b. Eş'as'a göre Merv'in Fundîn köyündendir; diğer bir rivayete göre ise aslen Buharalıdır (Sülemî, s. 6-8). Ailesi hakkındaki rivayetlerden Fudayl'in Arap asıllı olduğu anlaşılmaktadır.

Kuşeyrî'nin verdiği bilgiye göre Fudayl gençliğinde Merv ile (diğer bir rivayette Serahs) Ebîverd arasında eşkıyalık yapan bir çetenin reisiydi. Ancak basit şeylere tenezzül etmeyen mert bir kişiliğe sahipti. Âşık olduğu câriyenin evine girmek için duvara tırmandığı bir sırada içeride Kur'an okunuyordu. Bu arada duyduğu, "İman edenlerin Allah'ı zikretme ve O'ndan inen Kur'an sebebiyle kalplerinin ürperme zamanı hâlâ gelmedi mi?" (el-Hadîd 57/16) meâlindeki âyetten çok etkilendi ve, "Evet yâ rabbi, o an geldi" diyerek oradan ayrıldı. Yaptıklarına töv-

be edip kendini tamamen ibadete verdi (er-Risâle, s. 57). Daha sonra memleketini terkederek Küfe'ye gitti; burada Ebû Hanîfe, Süfyân es-Sevrî ve A'meş gibi âlimlerin meclislerine devam etti; otuz yıl ilim ve ibadetle meşgul oldu. 187 yılının Muharrem ayında (Ocak 803) Mekke'de vefat etti. İbnü'l-Cevzî, Fudayl'in Küfe'ye geldiğinde oldukça yaşlı, İbnü'l-İmâd ise genç olduğunu söyler. Bu tür çelişkili rivayetler onun hayatı hakkında verilen bazı bilgilerin kesin olmadığını göstermektedir.

Kaynaklarda Fudayl'in zühd ve takvâsı hakkında geniş bilgi bulunmaktadır. Korku, hüzn ve ağlama, diğer ilk dönem zâhid ve sûfileri gibi Fudayl'in de şiddetli ve sürekli olarak etkisi altında kaldığı hallerdi. Kaynaklar, *bekkâin** denilen sûfilerin önde gelenlerinden olan Fudayl'in gülümsediğinin dahi görülmediğini kaydederek. Âhîret endişesi dolayısıyla ölümden son derece korkması ve, "İnsan ölümün ne olduğunu bilse hayat ona zehir olur" demesi, çevresindekilere ölümü, kabir hallerini ve âhîret azabını göz önünde tutmalarını tavsiye etmesi yine onun bu özelliğiyle ilgilidir.

Zühdü kanaat, kanaati zenginlik olarak gören Fudayl mümini "az konuşan, çok çalışan, sözünde hikmet, sükûtunda düşünce, bakışında ibret, işinde iyilik bulunan kişi" diye tarif eder (Ebû Nuaym, VIII, 98). Fudayl kendisi hakkında karamsar, halk hakkında iyimser ve ümitlidir. Kur'an'ı hüzünlü bir şekilde ağır ağır okur, bazan Kur'an dinlerken kendinden geçerdi.

Fazla yeme, uyuma ve konuşmanın kalbi katılaştırdığını söyleyen Fudayl, çok namaz kılarak ve çok oruç tutarak değil gönlü zenginliği, temiz vicdan ve halka karşı beslenen samimiyetle Hakk'a ulaşılabilceği kanaatindedir (Sülemî, s. 10, 13). Onun tasavvuf anlayışında ilâhî inâyet ve ihsan kavramları ön planda yer alır. Allah korkusuna ağırlık vermekle birlikte zaman zaman Allah sevgisinden de söz etmiştir (Ebû Nuaym, VIII, 93, 99). Kendisinden sonra gelen sûfilerin üzerinde önemle durdukları "dünya âlimi-âhîret âlimi" ayrımını Fudayl de yapmıştır. Ona göre dünya âliminin ilmi açık, âhîret âliminin ilmi gizlidir; hakîmler âlimlerden üstündür ve peygamberlerin vârisleridir (a.g.e., VIII, 92).

Fudayl, Kur'an okuma ve zâhidâne yaşamının gerekliliğini vurgulamanın yanı sıra kurrâ (hafızlar) hakkındaki düşün-